

VYTAUTUI URBANAVIČIUI – 70 arba „PONAS POŽEMIS“

Dr. DAIVA STEPONAVIČIENĖ

Taip jį praminė poeto Kazio Bradūno dešimtmetė anūkė Vaiva, atvykusi iš Jamaikos paviešėti protėvių žemėje ir pasivaikščiojusi po Valdovų rūmų griuvėsius.

Pavadintas ponu, jis visuomet atsako: „Aš – ne ponas, tik šiaip gražiai apsirėdęs“.

Žilagalvis, judrus, šviesaus veido, tiesaus žvilgsnio – jis pakeri bet kurį savo pašnekovą. Puikus oratorius – respondentas ar oponentas – logiškai argumentuojantis visus savo teiginius, niekada nemenkinantis priešingos nuomonės ar pozicijos. Teisingas ir geranoriškas, taktiškas ir santūrus, reiklus sau ir kitiems – daugybę panašių epitetų galima skirti habil. dr. Vytautui Urbanavičiui, kurį studentai seniai vadina profesoriumi, nors jis neskaito paskaitų nė vienoje aukštojoje mokykloje. Vis dėlto pedagogo talentą turi: per visą jo ilgametę darbo vėlyvuosiuose Lietuvos kapinyuose su jaunimu praktiką nebuvo nė vieno padaužo, kuriam sutramdyti nebūtų radęs argumentų.

Nesiimsiu šįkart nagrinėti visų V. Urbanavičiaus nuopelnų archeologijos mokslui, apsiribosiu jo veikla Vilniaus žemutinėje pilyje, kur jis praleido penkiolika savo, kaip mokslininko, tyrimų grupės vadovo, brandžiausių metų (1988 – 2002 m.).

Ir sunkiausių. Reikėjo surinkti grupę, kuri kantriai, diena iš dienos kauptų iš esmės naują – pilių tyrėjų – patirtį, grupę, kurioje dirbtų žmonės, turintys mokslininko ambicijų, mokantys sutarti tarpusavyje, o ir ginčiuose surasti aukso grūdą. Pradėjęs nuo archeologų ir architektų bendraminčių grupelės, netrukus pritraukė istorikus, menotyrininkus, restauratorius, kurie dabar jau sudaro tokį intelektualinį potencialą, kurį drąsiai galima būtų pavadinti moksliniu – pilių archeologijos – institutu.

Kolektyvą pavyko išlaikyti ir pačiomis atšiauriausiomis sąlygomis: net pusantrų metų tyrimų grupė dirbo negaudama atlyginimo ir tik šio žmogaus autoritetas padėjo neišsibėgioti.

Autoritetas jis buvo ne tik „saviškiams“: įvertindama jo sugebėjimus vadovauti, Lietuvos MA Istorijos instituto mokslo taryba V. Urbanavičiui siūlė instituto direktoriaus kėdę. Jis atsakė: „Negaliu palikti Pilių tyrimo centro kolektyvo, nepastatęs jo ant kojų“. Vis dėlto jautėsi labai pamalonintas paties pasiūlymo, laikė, kad jau pasiekė aukščiausią karjeros viršukalnę.

Vadovaudamas Vilniaus žemutinės pilies tyrimams, jis archeologinę aikštelę pavertė kone turistų meka ir moksleivių edukacijos vieta. Nepaisydamas iki tol nusistovėjusios metodinės praktikos ištirtą plotą vėl užpilti žemėmis, jis nusizengė šiai tvarkai ir uždengė atkastus Valdovų rūmų pamatus polimeriniais skliautais. Po jais, viename iš rūsių, įrengė sceną, priešais ant pylimo – suoliukus publikai. Taip archeologinė aikštelė tapo koncertų sale ir teatro scena. Jis labai džiaugėsi per poeziją ir muziką atgijusia rūmų dvasia, pats stengėsi nepraleisti nė vieno kultūros renginio.

V. Urbanavičius – vienas iš pirmųjų ir aktyviausių Vilniaus žemutinės pilies Valdovų rūmų atkūrimo

iniciatorių ir programos autorių – siekė Vilniaus pilis paversti valstybės saugoma rezervato teritorija, kurioje būtų vykdoma tik mokslinė ir kultūrinė bei švietėjiška veikla. Jis mynė valdžios slenksčius, kiekvieną kartą po eilinės postų rokiruotės „apdorodamas“ vis kitą kultūros ar finansų ministrą bei įtikinėdamas šalies premjerą neapleisti paties svarbiausio istorinio objekto, tapusio pačiu svarbiausiu – taip pat istoriniu – statybos objektu. Jis sekė visas specialistų, visuomenės veikėjų, pasidalinusių į dvi – atkūrimo šalininkų ir priešininkų – stovyklas, diskusijas, ne tik jose dalyvaudamas, bet ir fiksuodamas vaizdo kamera.

Tiesą sakant, būtent su vaizdo kamera, o ne su archeologo kastuvu V. Urbanavičius pirmiausia ir įžengė į Vilniaus žemutinę pilį. Dar 1973 m. jis sukūrė filmą „Vilnius prieš 650 metų“, remdamasis tuometiniais kasinėjimais Gedimino kalno papėdėje, kuriuos vykdė Istorijos instituto Archeologijos skyriaus vedėjas Adolfas Tautavičius. Po to sekė filmai jau jo paties kasinėjimų ir tyrinėjimų šioje teritorijoje pagrindu: „Šventaragio slėnio mįslės“ (1987 m.), „Didžiųjų kunigaikščių rūmai“ (1989 m.), „Atkasta praetis. M 3“ (1990 m.), „Herbas ir ordinas“ (1990 m.), „Karalienės portretas“ (2002 m.), „Katedros lobynas“ (2005 m.) ir kiti mokslo populiarinimo filmai apie Žemutinės pilies teritorijos tyrimus ir Valdovų rūmų atkūrimą, jau neminint filmų kitokia tematika.

Vienas iš minėtų filmų – „Karalienės portretas“ – išsiskiria dar kai kuo: jį kuriant, pirmiausia reikėjo atkurti ir patį portretą. Čia padėjo jubilato igūdžiai veido rekonstrukcijos srityje, kuriuos įgijo dar jaunystėje, mokydamasis šio meniško mokslo pas jo pradininką Maskvoje Michailą Gerasimovą. Jis ir liko vienintelis antropologinės rekonstrukcijos specialistas Lietuvoje, gebantis atkurti ne tik istorinį portretą, bet ir pagelbėti kriminalistams, identifikuojant asmenį, sugretinus jo kaukolę su išlikusia nuotrauka, naudodamas jau kitą – kompiuterinę – techniką.

Tyrimai nesibaigia. V. Urbanavičius yra nepamainomas konsultantas jaunosios kartos mokslininkams, fiksuojantis jų tyrimų eigą, patariantis ir padrašinantis bei paraginantis imtis savarankiškų apibendrinimų, netyrinėtų temų, diskusinės problematikos. Pats svajoja atkurti dar ne vieną istorinės asmenybės portretą. Kad ir Vytauto Didžiojo. Nežinote, kur jo palaikai? Paklauskite Vytauto Urbanavičiaus. Ir jis mįslingai nusišypsos.